

Слина диявола*

Не знати, як і розповідати про це, від першої особи чи від другої, вдаючись до третьої особи множини чи постійно вигадуючи форми, які ні на що не згодяться. Якби можна було сказати так: я бачили сходити місяць, або: нас мене болить очне дно, а особливо так: ти білява жінка були хмари що далі пропливають перед моїми твоїми вашими нашими їхніми обличчями. Що за чортівня.

А берешся розповідати, то було б ідеально, якби можна було піти десь випити пива, а машинка продовжувала сама (тому що я друкую на машинці). І це не просто слова. Ідеально, так, оскільки тут вічком, про яке треба розповісти, є також механізм (іншого різновиду, Контакт** 1.1.2.), і може виявитися, що один механізм знає про інший більше, ніж я, ти, вона — білява жінка — і хмари. Але мені щастить лише, як дурневі, тому знаю, що коли я піду, мій Ремінгтон*** скам'яніє на столі з тим подвійно

---

* Уперше оповідання «Слина диявола» було надруковане в Аргентині у 1959 р. у збірці оповідань «Таємна зброя». 1966 року з'явився його переклад англійською під назвою «Blow-up». Прочитавши його, Мікеланджело Антоніоні у 1967 р. створив однойменний фільм, який вважається культовим.

** Contax — назва плівкових фотоапаратів.

нерухомим виглядом, який буває у рухомих речей, коли вони не рухаються. Отже, мушу писати. Хтось з усіх нас мусить писати, якщо вже про це має бути розказано. Краще, коли це буду я, мертвий, не так у це вплутаний, як решта. Я, хто не бачить нічого, крім хмар, і може думати, не відволікаючись, писати, не відволікаючись (ось пропливає ще одна, сіра по краях), і згадувати, не відволікаючись. Я, мертвий (і живий, не йдеться про те, щоб когось обдурити, це зрозуміють, коли настане час, бо мені треба якось розпочинати, і я почав з того, з чого почав, що, врешті-решт, є найкращим початком, коли хочеться щось розповісти).

Раптом запитую себе, чому я повинен про це розповідати. Але якщо почнеш питати себе, чому робиш те, що робиш, якщо лише перейнятися питанням, чому приймаєш запрошення на вечерю (зараз пролітає голуб, а мені здається, що горобець), або чому, почувши від когось якусь цікаву історію, ми одразу ж починаємо відчувати щось таке, як лоскотання у шлунку і не можемо заспокоїтися, поки негайно не зайдемо в сусідній кабінет і, своєю чергою, не розповімо її; відразу ж після того ми відчуваємося добре, відчуваємо задоволення і можемо знову братися до роботи. Наскільки я знаю, цього ще ніхто не пояснив, отож найкраще відкинути сором'язливість і розповісти, бо, зрештою, ніхто не соромиться того, що дихає чи назуває черевики. Це речі, які робляться, і коли відбувається щось дивне, коли в черевіку ми знаходимо павука чи, вдихаючи, відчуваємо немовби бите скло, тоді треба розповісти про те, що діється, розповісти хлопцям в конторі чи лікарю. «Ох, лікарю, щоразу, коли вдихаю...» Завжди розповідати, завжди позбуватись цього неприємного лоскотання у шлунку.

І як ми вже взялися розповідати, упорядкуймо це трохи, спустімося сходами цього будинку в неділю сьомого листопада, якраз місяць тому. Сходиш із п'ятого поверху униз і опиняєшся в неділі, з несподіваним для листопада в Парижі сонцем, з величезним бажанням кудись іти, щось бачити, фотографувати (оскільки ми — фотографи, я є фотографом). Я знаю, що найважче буде знайти манеру розповідати це, і не боюся повторюватися. Буде важко, бо ніхто добре не знає, хто насправді розповідає: чи я, чи те, що трапилося, чи те, що зараз бачу (хмари, а часом голуб), чи я попросту розповідаю правду, що є лише моєю, і тому не є правдою, окрім як для мого шлунка, для цього бажання вибігти і якимось покінчити з цим, хоч щоб то було.

Розповідатимемо поволі, й одразу стане ясно, що відбувається відповідно до того, як я пишу. Якщо мене хтось замінить, якщо я вже не знатиму, що сказати, якщо закінчатся хмари і почнеться щось інше (бо не може бути так, щоб це постійно були хмари, що пропливають, і часом голуб), якщо що-небудь з усього цього... А після «якщо» що написати, як правильно завершити речення? Але коли я почну ставити питання, то не розповім нічого; краще розповідати — може, розповідь буде відповіддю, принаймні для когось, хто її прочитає.

Роберто Мішель, напівфранцуз-напівчилієць, перекладач і у вільний час фотограф-аматор, вийшов з будинку під номером 11 на рю Мсьє ле Прінс в неділю, сьомого листопада цього року (зараз пропливають дві менші, сріблясті по краях). Останні три тижні він працював над перекладом французькою трактату про відводи й апеляції Хосе Норберто Аьєнде, професора університету Сантьяго. Вітер у Парижі буває вкрай рідко, а ще рідше

вітер, який би на розі вулиць закручувався і здіймався догори, мордуючи старі дерев'яні віконниці, за якими приголомшені господині на різний лад коментували нестабільність погоди останніми роками. Але було також і сонце, верхи на вітрі, приятель котів, і тому ніщо не могло завадити мені перейти по набережних Сени і сфотографувати Консьєржері* і Сен-Шапель**. Була всього лишень десята ранку, і я вирахував, що близько одинадцятої буде гарне освітлення, найкраще, яке може бути восени; щоб згаяти час, я попрямував до острова Сен-Луї, почав прогулюватися вздовж Ке д'Анжу, якусь хвилю дивився на готель «Лозен»***, прочитав сам собі вголос кілька рядків з Аполлінера, які завжди спливають у мене в пам'яті, коли я проходжу повз готель «Лозен» (це мало нагадати мені іншого поета, але Мішель є упертюхом), коли зненацька вітер ущух і сонце зробилося щонайменше удвічі більшим (я хочу сказати — теплішим, але насправді це одне і те саме). Я присів на парапет і відчув себе страшенно щасливим у неділю зранку.

Серед багатьох способів здолати ніщо одним із найкращих є робити фотографії — діяльність, якої дітей треба навчати змалку, позаяк вона вимагає дисципліни, естетичного виховання, доброго ока і твердої руки. Не йдеться про те, щоб чатувати на якусь побрехеньку, як якийсь репортер, і ловити ідіотський силует якоїсь знаменитості, що виходить з будинку під номером 10 на Даунінг-стріт; та в кожному разі, коли прогулюєшся

---

* Консьєржері (фр. La Conciergerie) — колишній королівський замок і в'язниця у Парижі.

** Свята капела (фр. Sainte Chapelle) — каплиця-релікварій.

*** Особняк герцога де Лозена (фр. Hôtel de Lauzun) — пам'ятка архітектури 1657 року.

з фотоапаратом, маєш ніби за обов'язок бути уважним, не прогавити те, як несподівано і прегарно відбивається сонячний промінь від старого каменю або як розвіваються в повітрі коси дівчинки, що повертається додому з хлібом чи пляшкою молока. Мішель знав, що фотограф завжди наче робить заміну власної манери бачити світ на іншу, яку йому підступно нав'язує фотоапарат (зараз пропливає величезна, майже чорна хмара). Та не зневірювався, бо добре знав, що тільки-но він вийде без свого Контактса, як до нього знову повернуться розсіяність, бачення без кадру, світло без діафрагми чи витримки 1/250. Зараз (що за слово — зараз — яка ідіотська брехня) я міг сидіти собі на поручнях над рікою, дивитись, як пропливають чорні й червоні човни, зовсім не замислюючись над сценами, які я бачив, з погляду фотографії, просто пливучи за плином речей, линучи, не рухаючись з місця, разом із часом. І вітер вже стих.

Потім я пройшовся вздовж Ке де Бурбон аж до краю острова, де є затишний майданчик (затишний тому, що маленький, а не тому, що потайний, бо навстіж відкритий ріці та небу), який мені страшенно подобається. Там не було нікого, крім якоїсь пари і, звісно, голубів; може, котрийсь із них саме пролітає повз те, що я зараз бачу. Підстрибнувши, я вмостився на парапеті і дозволив сонцю огорнути й оплутати себе, підставляючи йому обличчя, вуха, долоні (рукавички я сховав до кишені). У мене не було бажання фотографувати, і я запалив сигарету, щоб чимось себе зайняти. Гадаю, що саме тієї миті, підносячи сірник до цигарки, я вперше побачив хлопчину.

Ті, кого я сприйняв за пару, радше скидалися на сина з матір'ю, хоча у той самий час я розумів, що це не син із матір'ю, що це — пара, в тому значенні, яке ми надаємо

цьому слову, коли бачимо пару, що стоїть, обіпершись на парапет, або сидить, обійнявшись, на лавці в парку. Робити мені було нічого, тож я мав удосталь часу, аби перейнятися питанням, чому хлопчина виглядає настільки неспокійним, ніби якийсь лошатко чи зайченя, то запихаючи руки в кишені, то одразу ж витягаючи їх одна за одною, проводячи пальцями по волоссю, змінюючи позу. І найголовніше — чого він боїться, бо страх прочитувався в кожному його русі, страх, приглушений соромом, бажання кинутися геть, яке було настільки очевидним, наче його тіло було готове ось-ось утікати, з останніх сил стримуване гідністю.

Усе це було настільки явним, там, за п'ять метрів від мене — ми були одні біля парапету, на краю острова — що спочатку страх хлопця не дав мені краще роздивитися біляву жінку. Зараз, розмірковуючи над усім цим, я бачу її значно чіткіше тієї першої миті, коли я розгледів її обличчя (знацька воно розвернулося, як мідний флюгер, і очі, там були очі), коли неясно почав розуміти, що могло відбуватися з хлопцем, і сказав собі, що варто залишитися і подивитись (вітер відносив їхні слова, які вони ледь шепотіли). Гадаю, я вмю дивитись, якщо є щось, що я вмю, і що коли ми дивимось — це завжди сочиться фальшею, бо це те, що виганяє нас із нас самих і без найменшої гарантії, натомість коли ми нюхаємо чи... (але Мішелеві дуже легко відійти від теми, йому не можна дозволяти просторікувати, як заманеться). У кожному разі, якщо заздалегідь передбачати ймовірну фальш, тоді можна дивитися, та достатньо добре вибирати між «дивитися» і «що бачити», знімати з речей увесь цей сторонній одяг. Та, звісно, все це доволі складно.

Образ хлопця запам'ятався мені краще, ніж його справжня статура (це стане зрозумілим згодом), а от

про жінку я зараз впевнений, що її фігуру пам'ятаю значно краще, ніж її образ. Була вона худорлявою і стрункою — неточні два слова для того, щоб сказати, якою вона була, — і мала на собі хутряне пальто, майже чорне, майже довге, майже гарне. Увесь вітер того ранку (тепер це був легенький вітерець і не було зимно) розвівав білявим волоссям, що облямовувало її біле понуре обличчя — неточні два слова — і весь світ стояв, жажливо самотній, навиятку перед її чорними очима, що падали на все, як два орли, два стрибки в порожнечу, два зблиски зеленої твані. Я нічого не описую, радше намагаюся зрозуміти. Тому й кажу — два зблиски зеленої твані.

Будьмо об'єктивними: хлопець був досить добре вбраний і мав при собі жовті рукавиці, які — я міг би в цьому запрягнутися — належали його старшому братові, студентові права чи суспільних наук; забавно було бачити, як їхні пальці визирають з кишені куртки. Довший час я не бачив його обличчя, лише профіль, зовсім не дурний — налякана птаха, ангел Фра Філіпо, рисовий пудинг — і спину підлітка, що хоче займатися дзюдо і вже декілька разів бився за якусь ідею чи сестру. На порозі чотирнадцяти- чи, може, п'ятнадцятиріччя, відчувалося, що вдягають і годують його батьки, але в кишені у нього ні гроша, що він має переговорити з товаришами, перш ніж зважитись на горнятко кави, чарку коньяку, пачку сигарет. Блукаючи вулицями, він думає про однокласниць, про те, як чудово було б піти в кіно і подивитися останню стрічку або купувати романи, чи краватки, чи пляшки алкоголю з білими та зеленими етикетками. Вдома у нього (респектабельний дім, обід ополудні і романтичні пейзажі на стінах, із темним передпокоем і підставкою для парасоль із червоного дерева біля дверей) повільно

точиться час, аби вчитися, щоби бути надією мами, щоби бути подібним до тата, щоб писати листи до тітоньки в Авіньйон. Тому й усе це ходіння вулицями, уся ця ріка для нього (але ж у кишені — ні копійки) і загадкове місто, коли тобі п'ятнадцять років, з його знаками на брамах, його жахаючими котами, пакетик картопляних чіпсів за тридцять франків, складений вчетверо порнографічний журнал, самотність, як порожнеча в кишенях — мені це порівняння видається вдалим, — і запал до стількох незбагнених, але осяяних загальною любов'ю речей, які своєю доступністю нагадують вітер і вулиці.

Це — біографія того хлопця і будь-якого хлопця взагалі, але саме його я бачив зараз, самотнього, зусібч оточеного присутністю білявої жінки, що продовжувала з ним розмовляти. (Я стомився наполягати, але щойно пропливли дві довгі роздерті хмари. Гадаю, того ранку я ні разу навіть не глянув на небо, бо як тільки я здогадався, що діється між хлопцем і жінкою, то міг лише дивитися на них і чекати, дивитися і...). Отже, хлопець виглядав занепокоєним, і можна було легко здогадатися, що ж відбулося кілька хвилин — максимум пів години — тому. Хлопець дійшов до краю острова, побачив жінку — і вона видалася йому прекрасною. Жінка чекала цього, позаяк була там, щоб чекати цього. Або хлопець прийшов раніше, і вона побачила його з якогось балкона чи авто, і вийшла йому навперейми, під якимось приводом зав'язала розмову, від самого початку певна в тому, що він її боїтиметься і захоче втекти і що, ясна річ, залишиться, настовбурчений і похмурий, вдаючи, що має досвід і насолоджується пригодою. Все решта не становило труднощів, бо відбувалося за п'ять метрів від мене, і будь-хто міг побачити, на якому етапі перебуває

гра, цей сміху вартий поєдинок на шпагах; найбільшою атракцією було не те, що він відбувався, а передбачення його розв'язки. Закінчиться тим, що хлопець, зіславшись на побачення чи на якийсь інший обов'язок, збентежено і спотикаючись, піде геть, намагаючись ступати невимушено і відчуваючи себе оголеним під глузливим поглядом, що супроводжуватиме його, аж поки він не зникне з поля зору. Або залишиться, заворожений чи просто неспроможний взяти ініціативу в свої руки, і жінка почне голубити його обличчя, куйовдити волосся, промовляючи до нього вже без слів, а потім візьме його за руку, щоб відвести до себе, якщо він сам зі зніяковінням, яким, можливо, почне забарвлюватися бажання, ризик пригоди, не наважиться покласти руку їй на талію і поцілувати її. Усе це могло відбутися, але ще не відбувалося, і Мішель розпусно чекав, сидючи на поручні і майже несвідомо налаштовуючи фотоапарат, щоби зробити мальовниче фото в кутку острова з дуже незвичайними двома, що розмовляють і дивляться одне на одного.

Цікаво, що сцена (майже ніщо: двоє, що стоять там, неоднаково молоді) мала в собі якусь тривожну ауру. Я думав, що я сам наклав її, і що моє фото, якби його зробив, повернуло би речам усю їхню дурну правду. Цікаво було б дізнатися, що думав чоловік у сірому капелюсі, який сидів за кермом авто, припаркованого на набережній, що веде до містка, і читав газету чи дрімив. Я його щойно помітив, бо людина в припаркованому авто майже зникає, губиться в цій жалюгідній приватній клітці, позбавленій краси, якої їй надають рух і небезпека. Однак авто стояло там увесь час, формуючи частину (чи деформуючи цю частину) острова. Авто, так, ніби кажеш — вуличний ліхтар чи лавка в парку. І ніколи вітер,

сонячне світло — це завжди щось нове для шкіри та очей, а також хлопець і жінка, унікальні, які стояли там, аби змінити острів, показати мені його по-іншому. Зрештою, цілком могло виявитися, що чоловік з газетою також стежив за тим, що відбувалося, і, як і я, відчував недобрий присмак від усього того, чого можна було сподіватися. Тепер жінка легенько розвернулася, і хлопчина опинився між нею і парапетом. Я бачив їх майже у профіль, він був від неї вищим, але не набагато, і, незважаючи на це, вона над ним вивищувалася, здавалося, вона нависала над ним (знанацька її сміх — батіг із пір'я), роздавлюючи його лише тим, що була тут, сміялася, проводила рукою в повітрі. Для чого чекати ще? З діафрагмою сімнадцять, рамкою кадру, куди б не попадало це жахливе чорне авто, але попадало це дерево, потрібне для того, щоб розбити занадто сірий простір...

Я підніс фотоапарат, зробив вигляд, що розглядаю щось в об'єктив, наведений не на них, і став пильнувати, впевнений, що вдасться врешті-решт упіймати викривальний жест, узагальнюючий вияв усього, що відбувалося, розмірене рухом життя, яке застиглий образ руйнує, дроблячи час, якщо лишень ми не виберемо ледь помітну найістотнішу його частинку. Мені не довелося чекати довго. Жінка просувалася вперед у своєму завданні лагідно сплутати хлопця по руках і ногах, поволі, шар за шаром здерти з нього залишки його волі в довжелезних і солодких тортурах. Я уявив собі ймовірний фінал (тепер з'явилася маленька пінява хмаринка, майже єдина на небі), передбачив, як вони прийдуть у будинок (можливо, помешкання на цокольному поверсі, яке вона переповнила подушками і котами), і припустив, що хлопець злякається, з відчаю вирішить це приховати

і піддається, прикидаючись, що для нього у цьому немає нічого нового. Заплющивши очі — якщо я їх і справді заплющив — я уявив собі таку сцену: поцілунки, які роздражнюють, жінка на ліжку з периною бузкового кольору лагідно відштовхує руки, що намагаються її роздягнути — як у романах, натомість змушує його дозволити їй зняти з нього одяг, найсправжнісінькі мама з сином в жовтуватому опаловому світлі. І усе закінчиться, як завжди — може. Але можливо, що усе було б по-іншому й ініціація юнака не відбулась би, їй би не дали відбутися, після тривалої прелюдії, коли невинність, дражливі пестоші, блукання рук вилились би у бозна-що, в самотню втіху нарізно, у зверхню відмову, змішану з умінням дражнити і бентежити уже й так уражену невинність. Так могло бути, так цілком могло бути. Та жінка не шукала в хлопцеві коханця і водночас намагалася заволодіти ним з якоюсь метою, яку неможливо було зрозуміти, не уявивши, що це якась жорстока гра, бажання жадати без вдоволення, збуджуватися для когось іншого, для когось, хто в жодному разі не міг бути цим хлопцем.

Мішель грішить літературою, тим, що вигадує щось нереальне. Ніщо не подобається йому більше, ніж уявляти собі винятки, індивідуумів поза межами виду, монстрів, не завжди огидних. Але ця жінка спонукала до роздумів, можливо, даючи ключі, яких стане для того, щоби вгадати правду. Перед тим, як вона зникне, заповонивши при цьому мою уяву на кілька днів, бо я схильний до переживання, я вирішив далі не зволікати. Захопивши усе в об'єктив (дерево, поручні, сонце об одинадцятій ранку), я натиснув на спуск. Якраз вчасно, аби зрозуміти, що вони обидвоє це зауважили і тепер дивляться на мене, хлопець — здивовано і немовби запитально, а

от вона була роздратована, її тіло й обличчя — рішуче ворожими — зрозумівши, що їх викрадено, підступно втиснуто в невеличкий хімічний образ.

Я міг би розповісти, що було далі, дуже детально, але не варто. Жінка говорила, що ніхто не має права фотографувати без дозволу, і вимагала, щоб я віддав їй плівку. Усе це — з гарною паризькою вимовою, сухим і чітким голосом, що з кожним реченням набирив щодалі яскравішого забарвлення і вищого тону. Мені було однаково віддавати їй плівку чи ні, але усім, хто мене знає, добре відомо, що про будь-що мене треба попросити гарно. Отож я обмежився формулюванням своєї думки про те, що фотографування в громадських місцях не лише не заборонене, але й передбачає якнайширше сприяння, як офіційне, так і приватне. І говорячи їй це, я із саркастичною насолодою спостерігав, як хлопець відступає, починає задкувати — тільки б не ворухнутись — і раптом (це здавалося неймовірним) він повернувся і кинувся бігти, думаючи, бідолаха, що йде, а насправді стрімголов утікаючи, проминув авто і розтанув у ранковому повітрі, як серпанок Діви Марії.

Але серпанок Діви Марії називають ще слиною диявола, і Мішель змушений був витримати детальні прокльони, вислухати, як його називають дурнем, який всюди пхає свого носа, намагаючись при тому силувано усміхатись, зіщулившись і лише похитуючи головою, такий ось наїзд. Я вже почав стомлюватися, коли почув, як стукнули дверцята авто. Це був чоловік у сірому капелюсі, що стояв і дивився на нас. Лише тоді я зрозумів, що він відігравав у цій комедії якусь роль.

Він рушив до нас, тримаючи в руці газету, яку перед тим вдавав, що читає. Що мені найбільше запам'ятало-

ся, то та гримаса, що викривляла йому уста, вкривала зморшками його обличчя, трохи змінюючи місце і форму, бо губи у нього тремтіли, і гримаса перекочувалась з одного кутика рота в інший, ніби щось самостійне і живе, непідвладне волі. Проте все решта лишалось нерухомим — обсипаний борошном блазень чи безкровний чоловік з безживною сухою шкірою, з глибоко посадженими очима, з чорними, чітко означеними ніздрями, чорнішими, ніж волосся, брови чи його чорна краватка. Ішов він дуже обережно, так, наче бруківка ранила йому ноги; я побачив, що на ньому лаковані черевики з настільки тонкими підметками, що крізь них він мусив відчувати кожную нерівність вулиці. Не знаю, чому я зліз із поручнів, так достоту і не знаю, чому вирішив не віддавати їм плівки, відповісти відмовою на вимогу, в якій вгадувався страх і боягузтво. Блазень і жінка мовчки радилися одне з одним: ми утворювали ідеальний і нестерпний трикутник, щось, що мало з тріском розколотися. Я розсміявся їм в обличчя і пішов собі геть, гадаю, трохи повільніше, ніж хлопець. На рівні перших будинків, біля залізного містка я обернувся, щоб глянути на них. Вони стояли нерухомо, лише чоловік впустив газету. Мені здалося, що жінка, притиснувшись спиною до парапету, водила руками по його каменях — класичний і абсурдний жест переслідуваного, який шукає виходу.

Те, що йде далі, сталося тут, майже щойно, в кімнаті на п'ятому поверсі. Минуло кілька днів, перш ніж Мішель проявив недільну плівку. Знімки Консьержері і Сен-Шапель були такими, як і мали бути. Він виявив два чи три пробні кадри, про які вже забув, невдалу спробу упіймати в кадр kota, що невідомо як видерся на дах громадської вбиральні, а також фото білявої жінки та юнака. Негатив

був настільки вдалим, що Мішель зробив збільшення. Воно виявилось таким вдалим, що він зробив ще одне, значно більше, розміром майже як плакат. Йому й на думку не спало (тепер він знову і знову запитує себе — чому?), що лише фотографії Консьєржері вартували такої роботи. Миттєве фото, зроблене на краю острова, було єдиним з усієї серії, яке його зацікавило. Він прикріпив фотопанно на стіну кімнати і першого дня якийсь час дивився на нього і згадував — така собі меланхолійна операція із порівняння пам'ятки із втраченою реальністю; пам'ятки скам'янілої, як і кожне фото, де нічого не бракувало, навіть — і понад усе — «нічого», справжній закріплювач сцени. Була жінка, був хлопець, штивне дерево у них над головами, небо, таке ж непорушне, як камені парапету, хмари і каміння, змішані в одне ціле (зараз пропливає ще одна, з гострими краями, мчить, немов провісник бурі). Перші два дні я нормально сприймав зроблене: і сам знімок, і фотопанно на стіні, у мене навіть не виникло питання, чому я раз у раз відриваюся від перекладу трактату Хосе Норберто Альєнде, аби знову зустрітися очима з обличчям жінки, з темними плямами на поручнях. Перше моє здивування виявилось безглуздом; мені й на думку ніколи не спадало, що коли ми дивимося на фото під прямим кутом, наші очі повністю відтворюють позицію і бачення об'єктива; це речі, які сприймаються, як самі собою зрозумілі і над якими нікому не спаде на думку розмірковувати. Сидячи в кріслі перед друкарською машинкою, я дивився на фото за три метри від мене і раптом зрозумів, що перебуваю саме там, де в момент зйомки був об'єктив. Це добре, без сумніву, це була найкраща манера розглядати фото, попри те, що погляд під іншим кутом може

принести свої зачарування і навіть показати щось нове. Кожні кілька хвилин, наприклад, коли мені не вдавалося добре висловити французькою те, що Хосе Норберто Альєнде так добре висловлював іспанською, я підводив очі і дивився на фото. Часом мій погляд притягувала жінка, часом хлопець, а часом — бруківка, де так гарно розмістився опалий сухий листок, щоб підсилити бічний сектор. Тоді я трохи відпочивав від своєї роботи і з насолодою знову занурювався у той ранок, яким насичене було фото, з іронією згадував образ розлюченої жінки, яка домагалася від мене півки, смішну і жалюгідну втечу хлопця, появу на сцені чоловіка з білим обличчям. По суті, я був задоволений собою. Мій відхід не був таким уже й блискучим, бо французи таки швидкі на язик, і я не дуже добре розумів, чому я вирішив за краще піти геть, не виклавши їм усе про привілеї, переваги і громадянські права. Важливим було, насправді важливим було те, що я допоміг хлопцеві вчасно порятуватись (це в тому випадку, коли моя теорія є правильною, що не повністю доведено, але сама втеча, здавалось, на це вказувала). Із чистої цікавості я дав йому можливість використати нарешті свій страх собі ж на користь. Тепер він, напевне, розкаювався, відчував себе приниженим, неповноцінним як чоловік. Та краще це, ніж товариство жінки, здатної дивитися так, як на нього дивилися на острові. Мішель іноді буває пуританином, вважає, що не можна розбещувати насильно. По суті, те фото було добрим вчинком.

Однак не через добрий вчинок я дивився на нього щоразу, коли закінчував абзац. У той момент я не знав, чому на нього дивлюся, чому закріпив фотопапно на стіні. Можливо, так буває зі всіма фатальними вчинками, і власне це є передумовою їхнього здійснення. Мені зда-

ється, що майже непомітне тремтіння листків на дереві не викликало у мене занепокоєння, що я й далі продовжував працювати над розпочатою фразою й успішно завершив її. Звички — як величезні гербарії, зрештою, фотопанно розміром 80х60 схоже на кіноекран, на якому жінка на краю острова розмовляє з хлопцем, а у них над головами хитає сухим листям дерево.

Але руки — це вже було занадто. Я саме закінчував писати «*Donc, la seconde clé réside dans la nature intrinsèque des difficultés que les sociétés...*»*, коли побачив руку жінки, що почала поволі, палець за пальцем, стискатися в кулак. Від мене не лишилося нічого — фраза, якій ніколи не судилося бути завершеною, друкарська машинка, що падає на підлогу, крісло, що порипує і тремтить, туман. Хлопець схилив голову, як це роблять боксери, коли вже не витримують і чекають удару, котрий звалить їх з ніг. Комір його пальта був піднятий, і він більше, ніж будь-коли, був схожий на в'язня, на ідеальну жертву, що сама допомагає наблизити катастрофу. Тепер жінка щось шепотіла йому на вухо — і її рука знову розтислася, щоб вмотитися у нього на щоці, знову і знову пестити її, поволі обпікаючи. Хлопець виглядав не стільки зляканим, скільки недовірливим, раз чи двічі він зиркнув поверх плеча жінки, а вона далі говорила, пояснюючи йому щось, що змушувало його кожної миті дивитись туди, де — як це дуже добре знав Мішель — стояло авто, в якому сидів чоловік у сірому капелюсі, дбайливо вилучений з фотографії, але віддзеркалювався в очах хлопця і (хто б тепер у цьому сумнівався) словах жінки, її руках, її підмінній присутності. Коли я побачив, як чоловік пі-

* «Отже, друга ключова проблема полягає в самій природі труднощів, які суспільства...» (фр.).

дійшов і зупинився біля них, не зводячи з них погляду, тримаючи руки в кишенях, з якимось напівбридливым, напіввимогливим виразом — господар, що зараз свисне своєму псові, аби той закінчував свої пустощі на площі, — то зрозумів (якщо це можна назвати словом «зрозумів»), що зараз має відбутися, що мало відбутися, що мало би відбутися в цю мить, між цими людьми, там, де мені вдалося порушити певний порядок, простодушно втрутившись у те, що не відбулося, але що зараз мало відбутися, зараз мало здійснитися. І те, що я тоді уявляв собі, було набагато менш жахливим, ніж реальність, ніж ця жінка, що не була там сама собою, яка і пестила, і щось пропонувала, і підбадьорювала не для власної втіхи, не для того, щоби привести до себе розкуйовдженого ангела і розважатися його переляком, його пристрасною грацією. Справжній господар чекав, нетерпляче посміхаючись, упевнений, що справа вигорить. Не він перший посилав наперед жінку, аби вона привела йому зв'язаних по руках і ногах квітами бранців. Усе решта — дуже просто. Авто, якесь помешкання, напої, збудливі гравюри, запізнілі сльози, пробудження у пеклі. І я нічого не міг вдіяти, цього разу я абсолютно нічого не міг вдіяти. Моєю силою була фотографія, ось ця, там, де мені мстилися, відверто демонструючи те, що мало статися. Фото було зроблене, час минув. Ми були так далеко одне від одного, розбещення вже напевне відбулося, сльози пролилися, й усі решта припущення і жалі. Раптом усе перевернулося, вони були живими, рухалися, зважували і зважувалися, йшли у своє майбутнє. А я був по інший бік, в'язень іншого часу, кімнати на п'ятому поверсі, того, що не знаю, хто той чоловік, та жінка, той хлопчик, в'язень того, що я є нічим іншим, як лінзою фотоапарата, чимось заляк-

лим, нездатним втрутитися. З мене відверто і жорстоко глузували, тим, що залагоджували це у мене, ні на що не спроможного, на очах, тим, що хлопець ще раз поглянув на блазня, і я зрозумів, що він зараз погодиться, що пропозиція зав'язана на грошах чи якомусь обмані і що я не можу гукнути йому, аби він утік, чи просто ще раз відкрити йому шлях до втечі новим фото, ще одним маленьким і майже несміливим втручанням, яке б зруйнувало це риштування зі слини і парфумів. Усе вирішиться зараз, саме цієї миті; довкола панувало щось на зразок безмежної тиші, яке не мало нічого спільного з матеріальною тишею. Воно випростовувалося, налаштовувалося. Здається, я закричав, закричав дико і в ту ж секунду зрозумів, що починаю наближатися до них, десять сантиметрів, один крок, ще один, дерево ритмічно розгойдувало гілками на першому плані, темна пляма на поручнях вийшла за межі кадру, обличчя жінки, яке ніби здивовано повернулося до мене, усе збільшувалося; тоді я трохи розвернувся, тобто я хочу сказати, що фотоапарат трохи розвернувся і, не випускаючи з поля зору жінки, почав наближатися до чоловіка, який дивився на мене своїми чорними отворами на місці очей напівздивовано-напіврозлючено, бажаючи пришпилити мене до повітря, і тут я побачив величезного птаха поза фокусом, що промайнув перед зображенням; я прихилився до стіни кімнати і відчув себе щасливим, бо хлопець уже майже порятувався, я бачив, як він біжить, знову у фокусі, мчить, з розмаяним волоссям, вчиться нарешті летіти над островом, досягати містка, повертатися в місто. Вдруге він від них вислизнув, вдруге я допоміг йому втекти, повернув його в його крихкий рай. Задиханий, я спинився перед ними; далі йти вже не було потреби, гру

було зіграно. Від жінки залишилося лише плече і пасмо волосся, брутально обрізане рамкою кадру, але чоловік стояв у центрі кадру, обличчям до мене, з напіврозтуленим ротом, в якому виднівся тремтячий чорний язик; він повільно піднімав руки, виставляючи їх на перший план. Якусь мить він ще був у фокусі, а потім його розмитий силует затулив собою острів, дерево; я заплющив очі і не захотів уже дивитися, затулив обличчя долонями і розплакався, наче якийсь ідіот.

Зараз пропливає величезна біла хмара, як і усі ці дні, увесь цей несказаний час. Усе, про що залишається сказати — це завжди хмара, дві хмари чи довгі години абсолютно безхмарного неба, дуже чистий, нічим не затьмарений прямокутник, прикріплений шпильками до стіни моєї кімнати. Саме це я побачив, розплющивши очі і витерши їх руками: чисте небо, тоді зліва з'являється хмара, поволі граціозно пропливає і зникає праворуч. Тоді інша, а часом усе, навпаки, стає сірим, усе — одна величезна хмара, і раптом ляскають дощові краплі, і видно, як на зображенні довго падає дощ, немов плач навспак, і поступово квадрат прояснюється, можливо, з'являється сонце, і знову напливають хмари, по дві, по три. І часом голуби, і один чи два горобці.